

РЕКРЕАЦІЙНА ГЕОГРАФІЯ І ТУРИЗМ

УДК 911.3:338.242+519.24

DOI: <https://doi.org/10.25128/2519-4577.19.3.10>

Ярослав МАРІНЯК, Надія СТЕЦЬКО

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ ТУРИСТИЧНИХ ПІДПРИЄМСТВ
ЗАХІДНОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ

У статті висвітлено питання формування Західноукраїнського району як одного з складових соціально-економічного районування та регіональної політики держави. На каркас цього територіального утворення накладено діяльність основних суб'єктів туристичного бізнесу, їх створення, функціонування, динамічні процеси соціально-економічних показників. Розглянуто питання класифікації організаційно-правових форм туристичних підприємств. З'ясовано неузгодженість між основними правовими трактуваннями форм підприємств у Цивільному та Господарському кодексах України. Визначено основні види підприємств туристичної індустрії в Україні. Виділено основні ознаки класифікації туристичних підприємств. Розкрито, що у структурі туристичного сектору економіки переважають малі туристичні підприємства. Проведено діагностику основних статистичних показників діяльності суб'єктів туристичної діяльності, що надавали послуги у Західноукраїнському регіоні. Ретроспективно встановлені основні питання діяльності туристичних підприємств упродовж 90-х рр. ХХ ст. до сьогоднішнього дня. Досліджено за допомогою статистичних методів основні показники діяльності суб'єктів туризму.

Ключові слова: підприємство, туристичні підприємства, Західний регіон України, суб'єкти туристичної діяльності, статистичні показники у туризмі.

Постановка науково-практичної проблеми. Туризм є сектором економіки, який розглядається основним рушієм відновлення соціально-економічного стану певних країн та територій. Західний регіон України є власне таким перспективним полігоном для застосування нової моделі трансформації господарської структури. Відсутність гнучкої територіальної організації господарства є головною перешкодою для просування цього проекту.

Наявність інформації про стан та тенденції функціонування основних показників діяльності туристичного сектору економіки цього регіону дає певні орієнтири подальшого бачення цієї проблеми. Особливої уваги необхідно надати питанням обґрунтування наявного економічного стану і розроблення механізму зрушень у туристичній сфері.

Аналіз останніх публікацій за темою дослідження. В економічній та юридичній літературі [1-4,11] досить ґрунтовно розглядаються питання організаційно-правових форм функціонування підприємств в Україні та їх проблеми функціонування. Про те туристичним підприємств звернено не достатньо уваги. Теоретичні та методичні аспекти діяльності туристичних підприємств розглянуто у працях Брича В.Я., Гнатюка М.Р., Кудли Н.С. та ін.

Формулювання цілей статті. В публікації ставляться такі основні завдання: а) розглянути діяльність туристичних підприємств у Західному регіоні України; б) проаналізувати за допомогою статистичних показників стан туристичного сектору економіки цього регіону; в) з'ясувати за допомогою ретроспективного аналізу особливості встановлення і основ-

ні питання діяльності туристичних підприємств упродовж 90-х рр. ХХ ст. до сьогоднішнього дня; г) дослідити основні тенденції розвитку туристичної індустрії західноукраїнського регіону та порівняти їх із пересічноукраїнськими показниками.

Виклад основного матеріалу. Виділення Західного регіону України як єдино цілого об'єкта географічних досліджень є досить проблематичним. У схемах соціально – економічного районування Західний район як цілісний організм виступає у схемі проф. О. Шаблія (1994). До його складу він включає Львівську, Івано-Франківську, Закарпатську, Чернівецьку, Тернопільську, Хмельницьку, Рівненську, Волинську області.

Схема соціально-економічного районування України за Долішнім М.І. та ін. (1997) також містить гасло Західний соціально-економічний район, однак до нього не входить Хмельницька область.

Цей район займає друге місце за площею (131,3 тис. км. кв.) та чисельністю населення 11,3 млн. осіб. Район об'єднує найбільшу кількість областей (8), ядром виступає м. Львів. У його межах знаходиться найбільша кількість міст та селищ міського типу. Майже усі області (крім двох Тернопільської та Хмельницької) є транскордонними територіями, що їх об'єднує у перспективі свого розвитку, та визначає їхню спеціалізацію виходячи із взаємодії із цими державами.

Межі цього району сформувались завдяки діяльності первинного сектору економіки, а продукція в основному виробляла засоби виробництва і продукцію для військових цілей.

Наступною складовою первинного сектору економіки є сільське господарство, яке розвинуте недостатньо, але на цьому етапі реструктуризації економіки проходить серйозну переорієнтацію.

Територія є праценадлишковим регіоном. Серйозною проблемою є покращення стану довкілля.

Стратегія розвитку регіону потребує серйозного коригування третинного сектору економіки, і власне сфери послуг (туризму). Для цього необхідно визначити місце туризму у стратегії розвитку, ключовим моментом цієї стратегії є діяльність туристичних підприємств. У зв'язку з тим, що туризм є одним із найбільш популярних видів відпочинку в усьому світі, необхідно детальніше вивчити особливості розвитку цієї сфери та її взаємозв'язки з соціальними проблемами в регіонах Західної України, які наближені до країн Європейського Союзу.

Одночасно, сьогодні детального вивчення потребує туристична сфера прикордонних областей Західної України, які є достатньо привабливими для розвитку цього виду діяльності, зважаючи на посилення процесів європейської інтеграції та перспективи розширення співпраці з країнами Європейського Союзу.

Основними законами, які має знати кожен підприємець, є: "Про власність", "Про підприємництво", "Про підприємства в Україні", "Про господарські товариства", "Про об'єднання громадян", "Цивільний Кодекс України", "Господарський Кодекс України" тощо, в яких висвітлюється порядок створення, діяльності, реорганізації і ліквідації окремих організаційних форм підприємництва в нашій країні [6].

Організаційно-правова форма - це форма юридичної особи, що характеризує специфіку її створення, майнового статусу, її прав і прав засновників (учасників) на майно та особливості їхньої відповідальності за зобов'язання суб'єкта.

На сучасному етапі розвитку ринкових відносин функціонують різні підприємницькі утворення, але з неоднаковим ступенем юридичного кодування.

У літературі та виробничій практиці немає однозначного визначення економічної категорії підприємства. Однак можна вважати, що підприємство є господарюючим суб'єктом, який веде відповідну діяльність, використовуючи власні та залучені ресурси на умовах самофінансування, з метою отримання прибутку, при цьому ризикуючи за прийняті рішення.

Загалом всі підприємства туристичної індустрії розподіляються на такі види:

1. Підприємства, що виникають при здійсненні туристичної діяльності, є юридичні та фізичні особи, які створюють туристичний продукт, надають туристичні послуги (перевезення, тимчасового розміщення, харчування, екскурсійного, курортного, спортивного, розважального та іншого обслуговування) чи здійснюють посередницьку діяльність із надання характерних та супутніх послуг (туристи, екскурсанти, відвідувачі та ін).

2. Підприємства - суб'єкти туристичної діяльності (турорганізатори): туроператор, турагент, агент, турвідділ, турбюро.

3. Підприємства нетуристичної сфери, що беруть участь в обслуговуванні туристів: підприємство комунальної сфери, побутові підприємства, підприємства з виготовленням неспецифічних туристичних товарів; інші заклади, установи, організації.

4. Підприємства, які виконують функції як виробників так і посередників в туризмі [6].

Отже, розглянувши організаційно-правові форми діяльності, можна зазначити, що у туристичній індустрії України переважають малі туристичні підприємства. Вони ведуть свою діяльність у сфері гостинності, гастрономії, транспортування, а також посередництва. Здебільшого це підприємства з обмеженим потенціалом і можливостями конкурувати з великими (зазвичай закордонними) туристичними фірмами.

Аналіз основних статистичних показників діяльності суб'єктів туристичної діяльності, що надавали послуги (одиниць) за 1999-2017 рр. зображено на рис. 1-3.

Початком формування туристичних підприємств припадає на 1992 р., саме у цей період була сформована серйозна організаційно-правова база. Саме на цей період припадає зростання кількості малих підприємств, яке проходило після так званого синдрому їх попередників – масових кооперативів. Часто ці суб'єкти підприємницької діяльності були одноденними, або реєструвались, але не звітували.

Дев'яності роки ХХ ст. туристичні підприємства проходили свій процес становлення бізнесового туристичного середовища. Так у 1993 р. скасували податок на дохід і почав діяти податок на прибуток. У 1994 року коли прибутки у туристичній сфері оптимізувалися. Криза 1996 р. нанесла перший удар щодо стійкості туристичного бізнесу і наступні 1998-1999 рр.

Рис. 1. Кількість суб'єктів туристичної діяльності, що надавали послуги у Західноукраїнському регіоні (одиниць) за 1999-2017 рр. [9,10]

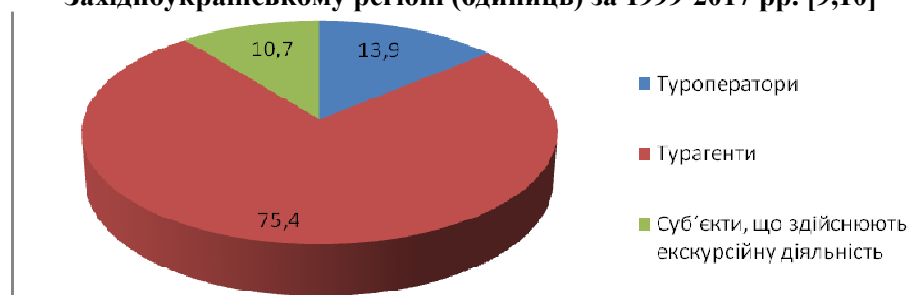

Рис. 2. Структура суб'єктів туристичної діяльності, що надавали послуги в Західноукраїнському регіоні у 2017 р. [9,10]

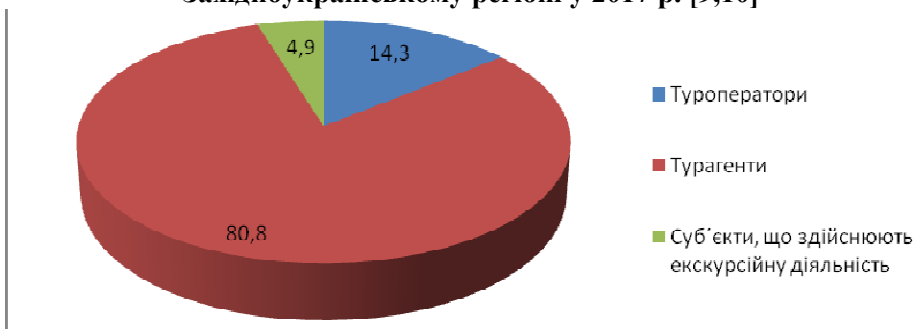

Рис. 3. Структура суб'єктів туристичної діяльності, що надавали послуги в Україні у 2017 р. [9,10]

Прийнятий у 1995 році Закон України "Про туризм", заклав правові основи функціонування туристичних фірм. З 1996 до 1999 рр. в країні збанкрутілими стали понад 800 підприємств. Із 2000 р. йде припинення спаду туристичної активності, який характеризував попередні роки.

Із 2006 р. знову зростає кількість туристичних підприємств, сягнувши рекордної цифри, знову настає чергова економічна криза в 2008 р. Проте ця криза суттєво не вплинула на стан туристичного бізнесу, так як уже сформу-

вався певний прошарок власне туристів. У 2011 р. було внесено зміни до Закону "Про ліцензування видів економічної діяльності" згідно якими було знято з ліцензування 52 видів економічної діяльності в т. ч. турагентської.

Тенденція щодо зростання кількості суб'єктів туристичної діяльності помітно зростала до 2014 р. Анексія Криму та захоплення Донбасу призвело до суттєвого зменшення їх чисельності, відповідно з 5711 у 2013р. до 3885 у 2014., а військові дії та чергова інфляція призвела у 2016 р. до 3182 та 3506.

У Західному регіоні чітко простежуються ті самі тенденції, що і Україні лише із відмінностями у 2013-2017 рр., так як тут не було різних причин, їх занепаду. Розглянувши структуру туристичних потоків у областях Західної України впродовж 2000-2010 рр. можна сказати, що частка внутрішніх туристів переважала 50 % і найбільше її значення було в 2007 р. на рівні 86,27 %, а найвище значення частки іноземних туристів – в 2004 р. – 14,68 %. Туристична політика в регіонах повинна здійснюватися під постійним контролем органів державної влади і місцевого самоврядування.

Конкуренція на туристичних ринках, вимагає достеменною оцінки туристично-рекреаційного потенціалу Західного регіону та окремих туристичних дестинацій. Вирішенням цієї проблеми передбачає декілька відомих підходів до оцінки потенціалу, а саме у грошовому вимірі, в балах та в умовних одиницях.

У теорії статистики найбільш простим і зрозумілим є метод рангів. Для аналізу поставленої проблеми було використано ранг шляхом надання окремому регіону його місця. Таким чином, найбільш забезпечений туристично-рекреаційними ресурсами регіон визначається за критерієм мінімальної суми набраних балів (якщо найкращий показник визначається мінімальним рангом).

Цей метод має перевагу, тому що можна використовувати як кількісні, так і якісні показники та не проводити їх нормалізації (стандартизації). Звичайно, що ця методика має певні недоліки і фіксує лише наближені рекомендації для розробки конкурентних стратегій.

Авторами було використано систему показників для оцінки туристично-рекреаційного потенціалу регіону методом рангів, які наведено у таблиці 1.

Таблиця 1

Показники туристично-рекреаційного потенціалу регіону

Показники туристично-рекреаційного потенціалу	Оцінки від 1 до 8 балів
1. Кількість суб'єктів туристичної діяльності, одиниць	
2. Дохід від надання туристичних послуг (без ПДВ, акцизів і аналогічних обов'язкових показників), тис. грн	
3. Кількість реалізованих туристичних пугівок суб'єктами туристичної діяльності, одиниць	
4. Кількість туристів обслужених суб'єктами туристичної діяльності, одиниць	
5. Кількість місць у санаторно-курортних закладах, одиниць	
6. Кількість місць у засобах розміщення, одиниць	
7. Площа природних рекреаційно-туристичних ресурсів, км ²	
8. Кількість культурно-історичних пам'яток	

Користуючись вище зазначеними способами, подаємо розрахований туристично-рекреаційний потенціал для всіх регіонів Західного регіону України. Для більш зрозумілої репрезентативності цих даних було використано метод середніх величин. Зазначені показники були розраховані до 1, так як ідеальна сума балів мала б становити 8 балів, тому усі параметри

приведені до середньої величини див. (табл. 2). Отже, при використанні цього методу видно ще один недолік, це співмірність із показниками по Україні, що в принципі не ставилося в умові задачі. Головним результатом було встановити внутрішньорайонні відмінності, що і виконано.

Таблиця 2

Показники туристично-рекреаційного потенціалу Західного регіону України [9,10]

Область	Показники туристично-рекреаційного потенціалу (відповідно до показників табл.1)								Інтегральний туристично-рекреаційний потенціал	Середнє значення
	1	2	3	4	5	6	7	8		
Волинська	7	5	5	5	3	8	5	2	40	5,0
Закарпатська	6	6	7	6	2	3	3	8	41	5,12
Івано-Франківська	2	1	2	2	4	2	6	4	23	2,87
Львівська	1	2	1	1	1	1	2	1	10	1,25
Рівненська	4	7	6	8	5	7	1	5	36	4,50
Тернопільська	8	4	8	7	6	6	7	6	52	6,50
Хмельницька	3	8	4	3	7	5	4	3	37	4,62
Чернівецька	5	3	3	4	8	4	8	7	42	5,25

За показником кількості суб'єктів туристичної діяльності лідерами є Львівська, Івано-Франківська області. За доходами від надання туристичних послуг (без ПДВ, акцизів і аналогічних обов'язкових показників), йдуть попереду Івано-Франківська, Львівська, Чернівецька області.

За кількістю реалізованих туристичних путівок суб'єктів туристичної діяльності Західноукраїнського регіону у 2017 р. лідерами є Львівська, Івано-Франківська області, а явними аутсайдерами є Тернопільська, Закарпатська. У структурі реалізованих туристичних путівок безпосередньо населенню переважають путівки, які надані громадянам України для подорожі за кордоном.

За кількістю туристів обслужених суб'єктами туристичної діяльності, йдуть попереду Львівська, Івано-Франківська та Хмельницькі області. За кількістю місць у санаторно-курортних закладах лідерами є Львівська, Івано-Франківська, Волинська області.

За кількістю місць у засобах розміщення, йдуть попереду Львівська, Івано-Франківська та Закарпатська області. Найбільша площа природних рекреаційно-туристичних ресурсів зосереджена у Рівненській області. Лідером за кількістю культурно-історичних пам'яток є Львівщина.

За результати оцінки туристично-рекреаційного потенціалу Західного регіону проведе-

но групування їх середнього значення і виділено 4 типи.

1. Регіон з найвищим показником від 1 до 2 є Львівська область.

2. Регіон з високим показником від 2 до 4 є Івано-Франківська область.

3. Регіони з середнім показником від 4 до 6 - є Хмельницька, Рівненська, Волинська, Закарпатська, Чернівецька області.

4. Регіон з низьким показником є Тернопільська область.

Проведена оцінка туристично-рекреаційного потенціалу Західного регіону дає можливість більш детально сформулювати стратегію розвитку туристичного сектора економіки цих областей.

Висновки. На території областей Західної України упродовж 2012-2017 років відбувалися процеси щодо збільшення вагомості величини туристів всіма областями крім Закарпатської. У роки зменшення обсягу реалізації послуг з організації подорожувань було викликане нестабільною фінансовою ситуацією в державі. Про несприятливий стан функціонування туристичного бізнесу свідчить також значний розрив між зареєстрованими і діючими підприємствами.

Пріоритетним напрямком туристичної галузі в 2017 р., як і у 2016 р. залишається внутрішній туризм на який припадає 75 % туристів.

Література:

1. Гнатюк М.Р. Закон України «Про туризм»: Постатейний коментар. – Київ: Видавничий Дім «Ін Юре», 2006. – 200 с.
2. Захарчин Г.М. Основи підприємництва. Київ: Знання, 2008. - 437 с.
3. Кудла Н.С. Менеджмент туристичного підприємства. Київ: Знання. 2012. – 343 с.
4. Малий бізнес та підприємництво в ринкових умовах господарювання. / За ред. Воротиної Л.І. Київ: Європейський університет. 2001. - 307 с.
5. Мариняк Я. Створення й розвиток туристичних підприємств в Україні Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича: Збірник наук. праць. С. 141-145.
6. Мариняк Я. Організаційні засади створення і діяльності туристичного підприємства / Організація туризму: навч. посіб. / за заг. ред. проф. В.Я. Брича. – Тернопіль: ТНЕУ, С. 77-110
7. Соціально-економічне районування України (1997) / Долішній М.І. та ін. Львів: Інститут регіональних досліджень. 1997. – 50 с.
8. Соціально-економічна географія України. (1994). За ред. проф. О.І. Шаблія. Львів: Світ., 1994. – 608 с.
9. Статистичний збірник. Регіони України. 2017. (2017). Частина 1. / За ред. І.Є. Вернера. – Київ. 2017. 323 с.
10. Туристична діяльність у Тернопільській області в 2017 році. Статистичний бюлетень. Тернопіль. 2017 – 38 с.
11. Туроперейтинг. (2014). За ред. проф. В.Я. Брича. – Київ: Кондор. 2014. – 276 с.

References:

1. Gnatyuk M.R. (2006). The Law of Ukraine "On Tourism": A commentary. - Kyiv: Publishing House «In Yure» (In Ukrainian)].
2. Zakharchin G.M. (2008). Basics of entrepreneurship. Kyiv: Znannya. (In Ukrainian)].
3. Kudla N.S. Management of the tourist enterprise. Kyiv: Znannya. (In Ukrainian)].
4. Small business and entrepreneurship in a market economy. (2001). Ed. Vorotina L.I. Kyiv: European University. (In Ukrainian)].
5. Marynyak Y. Creation and development of tourism enterprises in Ukraine. Scientific Herald of Yu. Fedkovych Chernivtsi National University: Collection of Sciences. Works, 672-673, 141-145. (In Ukrainian)].
6. Marynyak Y. (2014). Organizational fundamentals of the creation and operation of a tourist enterprise / Organization of tourism: teaching. manual / for community edit prof. V.Ya. Briache - Ternopil: TNEU, 77-110. (In Ukrainian)].
7. Socio-economic zoning of Ukraine (1997) / Dolishnyi M.I. etc. Lviv: Institute for Regional Studies. (In Ukrainian)].
8. Socio-economic geography of Ukraine. (1994). Ed. prof. OI Shablii. Lviv: Svit. (In Ukrainian)].
9. Statistical Collection. Regions of Ukraine. 2017 (2017). Part 1. / Ed. I.E. Werner – Kyiv. (In Ukrainian)].
10. Tourist activity in Ternopil region in 2017. (2017) Statistical Bulletin. Ternopil. (In Ukrainian)].
11. Turopereytnh. (2014). Ed. prof. V.Ya. Briache - Kyiv: Condor Publishing House. (In Ukrainian)].

Аннотация:

Ярослав Марьяняк, Надежда Стецко. СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ТУРИСТИЧЕСКИХ ПРЕДПРИЯТИЙ ЗАПАДНОГО РЕГИОНА УКРАИНЫ

В статье рассмотрены вопросы Западноукраинского района как составной части социально-экономического районирования и региональной экономической политики государства. В пределах этого территориального каркаса проанализированные вопросы деятельности основных субъектов туристического бизнеса, их формирование, функционирование, а также происходящие динамические процессы в социально-экономических показателях. Приведены вопросы классификации организационно-правовых форм туристических предприятий. Акцентировано на некорректности понятий форм предприятий между основными юридическими документами Гражданского и Хозяйственного кодексов. Определены основные виды предприятий туристической индустрии в Украине. Выделены основные черты классификаций туристических предприятий. Раскрыта структура туристического сектора экономики, где доминируют малые туристические предприятия. Установлено, что транснациональные корпорации занимают незначительное место на туристическом рынке Украины. Проведено диагностику основных статистических показателей деятельности субъектов туристической отрасли, которые представляли услуги в Западноукраинском регионе. Ретроспективно установлено основные направления деятельности туристических предприятий на протяжении 90-х годов XX в. и до сегодня. С помощью статистических методов исследовано основные показатели деятельности субъектов туризма.

Ключевые слова: предприятия, туристические предприятия, Западный регион Украины, субъекты туристической деятельности, статистические показатели в туризме.

Abstract:

Yaroslav Maryniak, Nadiia Stetsko. SOCIO-ECONOMIC ANALYZE SUBJECTS OF THE TOURISM BUSINESS OF THE WESTERN-UKRAINIAN REGION

The article deals with the issues of the Western-Ukrainian region formation as one of the components of the socio-economic regioning and regional policy of the country. The activities of the main subjects of the tourism business, their creation, functioning, and dynamic processes of socio-economic indicators are based on this territorial formation. The questions of classification of organizational and legal forms of tourism enterprises are considered. The discrepancy between the main legal interpretations of the forms of enterprises in the Civil and Commercial Codes of Ukraine. The main types of tourism industry enterprises in Ukraine are determined. The main features of the tourism enterprises classification are considered. It is disclosed that the tourism sector structure is dominated by small tourism enterprises. There is small amount of transnational corporationson at the tourist market of Ukraine, perhaps due to insignificant potential. Diagnostics of the basic statistical indicators of activity of tourism activity subjects that provided services in the Western Ukraine region is carried out. The main issues of the activities of tourism enterprises during the 1990s up to the present were retrospectively established. The main indicators of the activities of tourism subjects were investigated using statistical methods.

Approaches to the estimation of tourist and recreational potential, namely in terms of money, in points and in units, have been clarified.

The theory of statistics the simplest and most understandable is the method of ranks is determined. Rank to analyze the problem by giving it a specific region was used. Thus, the region with the most provided tourist and recreational resources is determined by the criterion of the minimum amount of points scored (if the best indicator is determined by the minimum rank).

This method has the advantage that it is possible to use both quantitative and qualitative indicators and not carry out their normalization (standardization). Of course, this technique has some drawbacks and fixes only approximate recommendations for the development of competitive strategies. The authors used a system of indicators to assess the tourism and recreational potential of the region by rank method.

As a result of the evaluation of the tourist and recreational potential of the Western region, their average values were grouped and 4 types were identified.

1. The region with the highest score from 1 to 2 is the Lviv region.
2. The region with a high score of 2 to 4 is the Ivano-Frankivsk region.
3. Regions with an average of 4 to 6 - there are Khmelnytsky, Rivne, Volyn, Transcarpathian, Chernivtsi regions.
4. The region with low index is Ternopil region.

The assessment of the tourism and recreational potential of the Western region makes it possible to formulate in more detail the strategy of development of the tourism sector of the economy of these regions.

In the regions of Western Ukraine, during 2012-2017, there were processes of increasing the size of tourists in all regions except Transcarpathian. During the years of decrease in volume of realization of services in the organization of travel was caused by the unstable financial situation in the state. The unfavorable state of functioning of the tourist business is also evidenced by the significant gap between registered and operating enterprises.

In 2017, as in 2016, domestic tourism, which accounts for 75% of tourists, remains a priority area of the tourism industry.

Key words: enterprise, tourism enterprises, western region of Ukraine, subjects of tourism activity, statistical indicators of tourism.

Надійшла 10.10.2019 р.